

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2025-91-17>

УДК 364.3:349.2

Омельчук А.Б.

аспірант,

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7490-9161>

Лопушняк Г.С.

доктор економічних наук, професор,

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8576-6440>

Omelchuk Anna, Lopushniak Halyna

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ, АДРЕСНОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF EFFICIENCY, ADDRESSABILITY AND ACCESSIBILITY OF THE CHILDREN'S SOCIAL PROTECTION SYSTEM IN UKRAINE

У статті представлено комплексне дослідження сучасного стану системи соціального захисту дітей в Україні з акцентом на її ефективність, адресність та доступність. Виконано SWOT-аналіз чинної моделі, визначено сильні та слабкі сторони, можливості й загрози, що впливають на забезпечення прав дитини. Проаналізовано вплив основних реформ – деінституціоналізації, децентралізації, впровадження кейс-менеджменту та цифровізації – на якість і своєчасність надання соціальних послуг. Встановлено, що, попри розвинену нормативно-правову базу та стратегічні документи, існують проблеми нерівного доступу до допомоги, недостатньої адресності програм, кадрового дефіциту, фрагментарної міжвідомчої взаємодії та повільного впровадження інноваційних підходів, що загострюються в умовах воєнних дій. Наголошено на важливості гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, удосконалення механізмів міжвідомчої координації, підвищення інституційної спроможності органів соціального захисту, розширення мережі послуг у громадах, активного використання цифрових інструментів та посилення кадрового потенціалу.

Ключові слова: соціальний захист, діти, система, ефективність, адресність, доступність, кейс-менеджмент, SWOT-аналіз, міжвідомча координація, децентралізація, деінституціоналізація, цифровізація, соціальні послуги.

This article examines a comprehensive study of the current state of the child social protection system in Ukraine, focusing on its effectiveness, targeting, and accessibility. A SWOT analysis of the existing model is conducted, identifying the main strengths, weaknesses, opportunities, and threats that influence the protection of children's rights. An analysis of the modern system of social protection of children in Ukraine indicates the presence of important strengths that create a basis for development: a developed legislative framework, strategic documents, a network of social service centers, active digitalization and support from international partners. At the same time, the identified weaknesses significantly limit the effectiveness of the system. Among them are the fragmentation of interagency cooperation, the lack of clear criteria for assessing performance, unequal access to services in rural areas, staff shortages, slow implementation of deinstitutionalization and regulatory obsolescence. Opportunities for improvement include expanding community participation in service planning, introducing case management as a basic model, developing alternative family forms of upbringing, and responding promptly to crisis situations through digital platforms. At the same time, external threats - war and its social consequences, the risk of funding cuts, bureaucratic obstacles, public distrust, and institutional resistance to reforms - can offset positive developments. The impact of major reforms – deinstitutionalization, decentralization, the introduction of case management, and digitalization – on the quality and timeliness of social services provision is analyzed. The findings indicate that, despite the existence of an advanced legal framework and strategic policy documents, significant challenges persist, including unequal access to services, insufficient targeting of programs, staff shortages, fragmented interagency coordination, and the slow adoption of innovative

approaches, all of which are further exacerbated by the consequences of the ongoing war. The research emphasizes the need to harmonize national legislation with international standards, strengthen the institutional capacity of social protection bodies, expand the network of services within communities, actively use digital tools, and enhance the professional potential of specialists in the field.

Keywords: *social protection, children, system, efficiency, addressability, accessibility, case management, SWOT analysis, interagency coordination, decentralization, deinstitutionalization, digitalization, social services.*

Постановка проблеми. Проблеми захисту прав дитини традиційно належать до пріоритетних напрямів державної політики України, оскільки від якості та повноти їх реалізації безпосередньо залежить соціальна стабільність, демографічна ситуація та майбутній розвиток країни. Проте у сучасних умовах вони набули безпрецедентної гостроти. Збройна агресія РФ, що триває з 2014 року та особливо загострилася після повномасштабного вторгнення у 2022 році, спричинила масштабні гуманітарні наслідки: вимушене переміщення сотень тисяч дітей, зростання кількості дітей-сиріт та тих, що залишилися без батьківського піклування, збільшення випадків психологічної травматизації, втрату доступу до освіти, медичної допомоги та соціальних послуг. Додатковим дестабілізуючим чинником стала економічна криза, що суттєво знизила фінансові можливості держави та громад у забезпеченні належного соціального захисту.

Законодавство та інституційна структура системи соціального захисту дітей зазнають активних змін, спрямованих на виконання міжнародних зобов'язань України, зокрема в межах Конвенції ООН про права дитини, а також на адаптацію до викликів воєнного часу. Впроваджуються реформи у сфері деінституалізації, розвитку послуг у громадах, розширення альтернативних сімейних форм виховання, цифровізації процесів надання допомоги. Проте, попри наявність прогресивних кроків, ефективність їх реалізації залишається неоднорідною, а вплив реформ часто обмежується формальними змінами без суттєвого підвищення якості послуг.

В умовах війни та соціально-економічної нестабільності особливо гостро постають три взаємопов'язані проблеми: ефективність (здатність системи забезпечувати своєчасну та якісну допомогу), адресність (цільове охоплення саме тих дітей і сімей, які цього найбільше потребують), та доступність (наявність фізичних, інформаційних і адміністративних можливостей скористатися соціальними послугами без дискримінаційних бар'єрів). Їх вирішення ускладнюють кадровий дефіцит, фрагментарність міжвідомчої взаємодії, нерівномірність розвитку інфраструктури та обмежені фінансові ресурси.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексно оцінити ефективність поточних реформ, виявити чинники, що перешкоджають досягненню справжньої адресності та рівного доступу

до допомоги дітям, а також розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення результативності та стійкості системи соціального захисту в умовах тривалих кризових викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексний аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових праць дозволяє сформулювати досить цілісне уявлення про сучасний стан проблеми соціального захисту дітей в Україні, а також про роль держави та інститутів громадянського суспільства у її вирішенні. У науковій літературі розглядається широкий спектр питань – від нормативно-правового забезпечення й організаційно-управлінських механізмів до соціально-психологічних аспектів та технологій надання допомоги.

Вивченням різних вимірів захисту прав дитини, включно зі змістовними характеристиками діяльності державних і недержавних організацій у цій сфері, займалися відомі українські науковці: О. Безпалько [1], В. Бочарова, Л. Волинець, І. Зверєва [2], А. Капська, З. Кияниця [3], Л. Коваль, Г. Лактіонова, Л. Міщик, А. Мудрик, В. Оржеховська, С. Толстоухова, І. Трубавіна. Їхні роботи заклали підґрунтя для сучасних підходів до формування державної політики у сфері дитинства та удосконалення соціальних технологій підтримки сімей з дітьми.

Суттєвий внесок у вивчення історико-правових аспектів захисту дітей належить Ж. Петроцько [3; 4], яка ґрунтовно дослідила світовий досвід і практику соціально-правового захисту неповнолітніх, що опинилися у складних життєвих обставинах. Її дослідження охоплюють порівняльний аналіз моделей захисту прав дітей у країнах ЄС, Північної Америки та пострадянського простору, що дозволяє адаптувати кращі зарубіжні практики до українських реалій.

Окрему групу праць складають дослідження, присвячені оцінці ефективності чинної системи захисту прав дитини на державному, регіональному та місцевому рівнях, а також аналізу діяльності міжнародних організацій (ЮНІСЕФ, Save the Children, Terre des Hommes тощо), які здійснюють програми підтримки дітей і сімей. Серед авторів, чий роботи охоплюють ці аспекти, варто відзначити Н. Болотіну [5], І. Ковчину, А. Мудрик, А. Зінченко, Ю. Гапон, І. Смолюк.

Важливе значення мають і дослідження, що стосуються технологій реалізації охоронно-захисної функції фахівців із соціальної роботи. Наукові праці

О. Караман, Н. Краснової [6], С. Харченко, Т. Василькової, О. Холостової, З. Кияниці [3], Л. Петушкової, М. Кравченко розкривають методичні підходи до забезпечення комплексної підтримки дітей на рівні громади, удосконалення інструментів міжвідомчої взаємодії, формування інклюзивного середовища та розвитку індивідуалізованих форм допомоги.

В умовах воєнних дій та гуманітарних криз актуалізувалися дослідження, присвячені проблемам захисту прав дітей у ситуаціях збройного конфлікту, вимушеного переміщення та соціально-економічної нестабільності. У цьому напрямку значний науковий внесок зробили К. Ігнатенко [7], Л. Волинець [8], О. Кочемировська, В. Костіна [9] та інші дослідники, які досліджували вплив воєнних подій на доступ дітей до освіти, медичної допомоги, психологічної підтримки та соціальних послуг.

Водночас проблеми ефективності, адресності та доступності системи соціального захисту дітей в Україні, попри наявність чималої кількості публікацій, залишаються недостатньо дослідженими. У більшості робіт вони розглядаються лише як частина ширшої проблематики соціального захисту населення, без глибокого аналізу специфічних потреб і бар'єрів, з якими стикаються саме діти та сім'ї з дітьми. Це зумовлює необхідність подальших міждисциплінарних досліджень, які поєднували б правовий, соціальний, економічний та психологічний підходи до оцінки й удосконалення відповідної системи.

Метою статті є дослідження проблеми ефективності, адресності та доступності системи соціального захисту дітей в Україні, SWOT-аналіз сучасної системи соціального захисту дітей в Україні, виявлення ключових проблем у практиці захисту, а також оцінка впливу проведених реформ на забезпечення прав дітей.

Виклад основного матеріалу. Система соціального захисту дітей в Україні є складною, багаторівневою та включає елементи соціального забезпечення, соціальних послуг, а також адміністративно-правового захисту. Основу законодавства у цій сфері становлять: Конституція України [10], Закон України «Про охорону дитинства» [11], Закон України «Про соціальні послуги» [12], а також низка підзаконних нормативних актів. Основні суб'єкти реалізації соціального захисту дітей: Міністерство соціальної політики, служби у справах дітей, центри соціальних служб, органи опіки та піклування, освітні та медичні установи. Ключовими напрямками є підтримка дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей, які постраждали від насильства чи перебувають у складних життєвих обставинах. Упродовж останніх років спостерігається зростання уваги до децентралізації соціальних

послуг, розвитку інституції патронату, запровадження індивідуального планування потреб дитини.

Система соціального захисту дітей складається з виплат сім'ям, соціальних послуг, спрямованих на підтримку дітей з особливими потребами, ВПО (внутрішньо переміщених осіб) та дітей-сиріт. Основними складовими є держдопомога при народженні та усиновленні, соціальні виплати малозабезпеченим сім'ям, компенсації ВПО, послуги раннього втручання, патронат, підтримка сімейних форм виховання (опіка, прийомні сім'ї, ДБСТ тощо).

SWOT-аналіз сучасної системи соціального захисту дітей. З урахуванням існуючих викликів і тенденцій, для комплексного розуміння стану системи соціального захисту дітей в Україні доцільним є застосування аналітичних інструментів, що дозволяють поєднати оцінку внутрішнього потенціалу та зовнішніх впливів. Одним із найбільш ефективних методів структурованого аналізу є SWOT-аналіз, що дозволяє не лише зафіксувати поточний стан, а й ідентифікувати чинники, які можуть бути використані для посилення ефективності, адресності та доступності послуг, або, навпаки, становлять ризик для подальшого розвитку.

Проведений SWOT-аналіз дозволяє комплексно оцінити стан системи соціального захисту дітей в Україні, виокремивши ключові сильні та слабкі сторони, потенційні можливості й загрози, що визначають її розвиток та ефективність у сучасних умовах (табл. 1).

SWOT-аналіз сучасної системи соціального захисту дітей в Україні свідчить про наявність важливих сильних сторін, які створюють підґрунтя для розвитку: сформована законодавча база, стратегічні документи, мережа центрів соціальних служб, активна цифровізація та підтримка з боку міжнародних партнерів. Європейська інтеграція стимулює гармонізацію законодавства та впровадження стандартів ЄС у сфері деінституалізації та інклюзії. До сильних сторін належить наявність базових елементів законодавчої та нормативної інфраструктури, включно з Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, яка відповідає європейським підходам. Позитивним чинником є розвиток мережі центрів соціальних служб у громадах, що сприяє наближенню послуг до отримувачів. Важливу роль відіграє фінансова підтримка сімей з дітьми, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, та залучення міжнародної технічної допомоги (ЮНІСЕФ, GIZ та інші). Діджиталізація процесів, зокрема впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери та порталу «Дія», значно зменшує адміністративні бар'єри [13]. Орієнтація на європейську інтеграцію стимулює гармонізацію законодавства та адаптацію міжнародних стандартів у сфері дитячого захисту.

Таблиця 1

SWOT-аналіз сучасної системи соціального захисту дітей в Україні

<i>S (Strengths) – Сильні сторони</i>	<i>W (Weaknesses) – Слабкі сторони</i>
– Наявність основ законодавчої бази та стратегічних документів (Національна стратегія реформування системи інституційного догляду). – Розвиток мережі центрів соціальних служб у громадах. – Фінансова підтримка сімей – значне збільшення бюджетної допомоги та компенсацій ВПО, спрямованих на родини з дітьми. – Залучення міжнародної технічної допомоги (ЮНІСЕФ, GIZ тощо). – Цифровізація процесів – онлайн-платформи зменшують адміністративні бар'єри (Єдина інформаційна система соцсфери, портал «Дія»). – Європейська інтеграція – впровадження Стратегії відповідно до стандартів ЄС з деінституалізації, інтеграції осіб з інвалідністю, гармонізації законодавства.	– Фрагментарність міжвідомчої взаємодії. – Відсутність чітких індикаторів оцінки ефективності послуг. – Низький рівень охоплення адресною допомогою саме дітей, а не домогосподарств. – Нерівний доступ у сільській місцевості – відсутня доступність послуг раннього втручання, малодоступні соцпослуги для сімей у селах. – Кадровий дефіцит і слабка координація – нестача фахівців з соціальної роботи, особливо в громадах, відсутність міжсекторальної взаємодії. – Повільна реалізація деінституалізації – діти залишаються у тимчасових чи інтернатних умовах, зріст кількості дітей без державного забезпечення в прийомних родинах. – Бюрократія та нормативні проблеми – застарілі норми, неузгодженість законодавства з міжнародними стандартами.
<i>O (Opportunities) – Можливості</i>	<i>T (Threats) – Загрози</i>
– Реформа деінституалізації. – Участь громад у плануванні послуг. – Підтримка з боку донорських структур. – Впровадження кейс-менеджменту як базової моделі роботи з родиною. – Розробка державних стратегій та посилення міжнародної підтримки – програми ЄС (Ukrainian Facility), план реалізації демографічної та деінституційної реформ. – Розвиток соціальних послуг у громадах через підтримку сімей без інституційного догляду, розвиток патронату, прийомних сімей, ДБСТ. – Швидке реагування на кризові ситуації завдяки інтегрованим платформам, зменшення часу на отримання соціальної допомоги.	– Збройна агресія РФ та її наслідки (вимушене переміщення, сирітство, травматизація), криза ресурсів – збільшення навантаження на систему соцзахисту без відповідного фінансування. – Ризик скорочення фінансування під час кризи. – Бюрократизація процедур та дублювання повноважень. – Недовіра населення до органів соцзахисту. – Інституційний опір змінам – затримки та відтермінування реформ (до 2030 року) через законодавчі і адміністративні перепони. – Невідповідність міжнародним стандартам – ризик дискримінації дітей з інвалідністю через слабку інклюзивність та нерівний підхід до сімейних форм виховання.

Джерело: розроблено авторами

Водночас виявлені суттєві слабкі сторони, які знижують ефективність функціонування системи. Серед них – фрагментарність міжвідомчої взаємодії, відсутність чітких індикаторів оцінки результативності соціальних послуг, низький рівень охоплення адресною допомогою саме дітей, а не домогосподарств. Проблема залишається нерівний доступ до послуг у сільській місцевості, де обмежена інфраструктура раннього втручання та соціального супроводу. Хронічний кадровий дефіцит, слабка координація дій та брак міжсекторальної співпраці негативно позначаються на якості підтримки. Повільний темп реалізації деінституалізації, застарілі нормативні акти та розрив між національним законодавством і міжнародними стандартами також гальмують прогрес.

Визначені можливості свідчать про наявний потенціал розвитку системи. До них належить подальша реалізація реформи деінституалізації, посилення участі громад у плануванні та організації соціальних послуг, впровадження кейс-менеджменту як базової моделі роботи з родиною, а також розширення ме-

режі послуг для сімей без інституційного догляду. Підтримка з боку міжнародних донорів, зокрема через програми ЄС та інші міжнародні ініціативи, створює сприятливі умови для інноваційних змін. Використання інтегрованих цифрових платформ може підвищити швидкість реагування на кризові ситуації та скоротити час отримання допомоги.

Разом із тим, існують суттєві загрози, що обмежують реалізацію зазначених можливостей. Найбільшими викликами залишаються наслідки збройної агресії російської федерації, які призвели до зростання кількості дітей-сиріт, переміщених осіб та дітей, що зазнали психологічних травм. Перевантаження системи соціального захисту при обмеженому фінансуванні, ризик скорочення бюджетних видатків на соціальну сферу в умовах економічної кризи, бюрократизація процедур і дублювання повноважень створюють додаткові бар'єри. Невисокий рівень довіри населення до органів соціального захисту, інституційний опір реформам та невідповідність стандартам інклюзивності збільшують ризики дискримінації вразливих груп дітей, зокрема дітей з інвалідністю.

Таким чином, система соціального захисту дітей в Україні має суттєвий ресурс для розвитку, однак його реалізація потребує системних змін: зміцнення кадрового потенціалу, створення чітких механізмів міжвідомчої координації, прискорення законодавчих і організаційних реформ, підвищення адресності допомоги та забезпечення

рівного доступу до послуг для всіх категорій дітей незалежно від місця проживання чи соціального статусу.

Ключові проблеми у практиці реалізації прав дітей. Незважаючи на нормативне забезпечення, реалізація прав дитини на практиці стикається з низкою системних проблем (рис. 1).

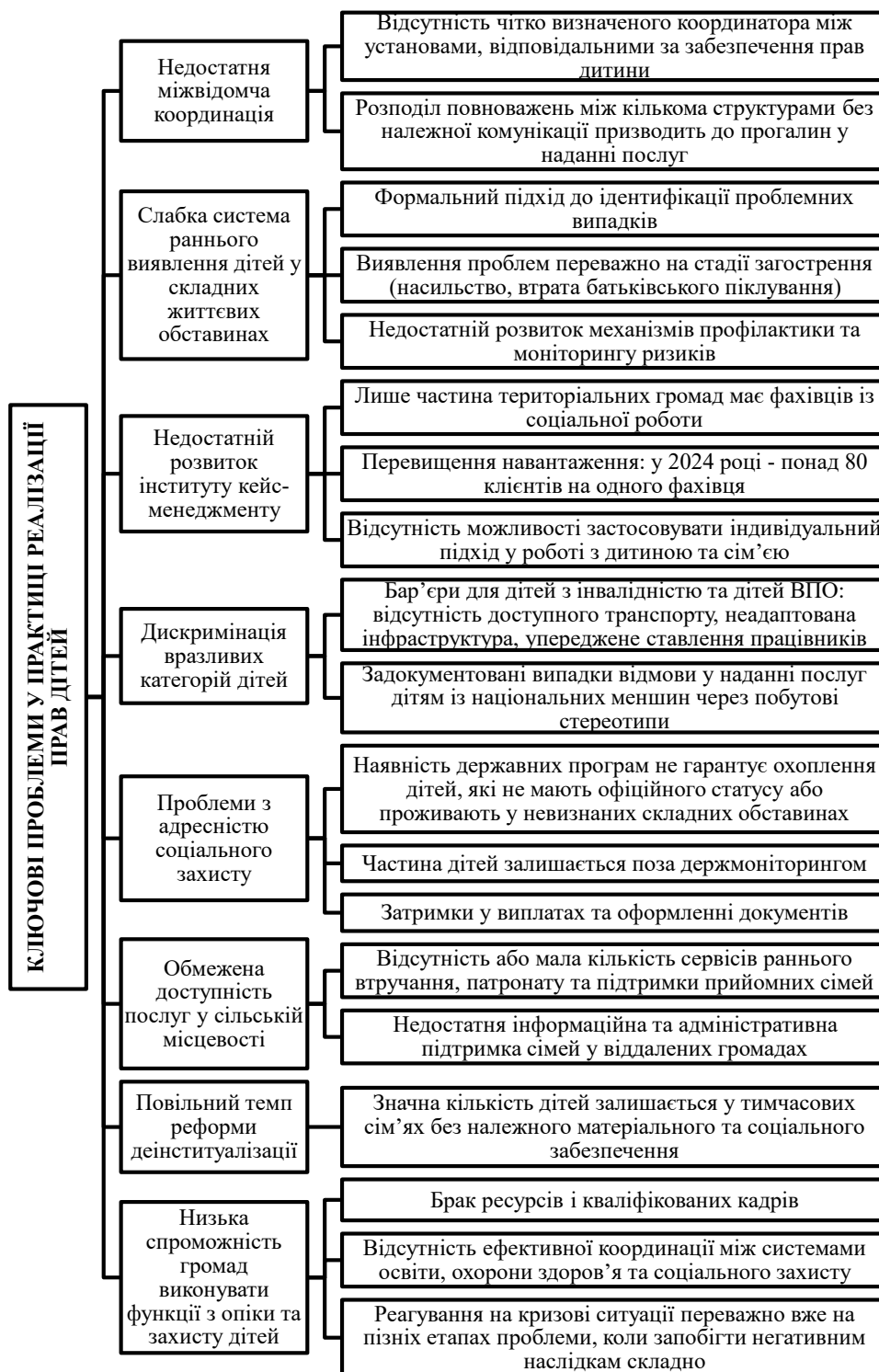

Рис. 1. Ключові проблеми у практиці реалізації прав дітей

Джерело: розроблено авторами

Одним із ключових викликів є неефективна міжвідомча координація. Випадки, коли відповідальність за забезпечення прав дитини розподіляється між кількома установами без чітко визначеного координатора, призводять до прогалин у наданні послуг.

Також існує проблема з формальною ідентифікацією дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. У багатьох випадках служби дізнаються про проблему лише на етапі її загострення. Система раннього виявлення ризиків все ще перебуває на етапі становлення.

Ще одним проблемним місцем є недостатній розвиток інституту кейс-менеджменту. Лише частина територіальних громад має фахівців із соціальної роботи, а їх навантаження часто перевищує допустимі норми. За даними Мінсоцполітики [14], на одного фахівця у 2022 році в середньому припадало понад 80 клієнтів, що унеможливило індивідуальний підхід.

Діти з інвалідністю, діти ВПО часто стикаються з дискримінацією при отриманні послуг. Відсутність доступного транспорту, неадаптована інфраструктура, упереджене ставлення працівників соціальної сфери – все це створює бар'єри. Існують задокументовані випадки відмов у наданні соціальних послуг дітям з числа національних меншин через побутові стереотипи (звіт Уповноваженого ВРУ з прав дитини [15], 2022).

Також є певні проблеми з адресністю соціального захисту. Наявність бюджетних програм (наприклад, «Дитина не одна») не гарантує цільового охоплення дітей із сімей, що фактично не оформлені офіційно, або проживають у складних побутових обставинах. Частина дітей залишається за межами держмоніторингу, а відмови чи зволікання з оформленням документів (наприклад, у виплатах на хвору дитину) можуть тривати місяцями – у соцмережах фіксуються випадки затримок понад 10 днів дозволеного строку.

Щодо доступності, то варто звернути увагу, що сім'ї в сільській місцевості часто не мають доступу до послуг раннього втручання, патронату чи підтримки прийомних сімей через їхню віддаленість та недостатню інформаційно-адміністративну підтримку.

Суттєвою проблемою також є те, що реформа деінституалізації просувається повільно, і значна частина дітей перебуває у тимчасових сім'ях без належного забезпечення.

Отже, недостатня спроможність громад виконувати функції з опіки, відсутність міжвідомчої координації (освіта, охорона здоров'я, соцзахист) призводить до кризової інтервенції вже на важливих стадіях життя сім'ї.

Оцінка впливу реформ на забезпечення прав дітей. Основними реформами, що проведені остан-

німи роками в сфері соціального захисту дітей в Україні, є:

- підвищення соціальних виплат при народженні, народженні/усиновленні – від 41 280 грн до 50 000 грн з 2022 року, з подальшою індексацією;
- децентралізація функцій опіки – передача повноважень громадам і новий закон (реєстр. № 7087) щодо Державної служби у справах дітей;
- реформа деінституалізації та розвиток сімейних форм виховання – закладено стратегічні цілі на 2024–2028 рр., з метою завершення до 2030 р.;
- цифровізація адміністрування соціальних послуг – завершення переходу на Соцпортал, адмін-переведення соцвиплат Пенсійним фондом з липня 2025 року.

Серед ключових реформ останніх років варто відзначити реформу деінституалізації, яка передбачає поступовий відхід від інтернатної системи до розвитку сімейних та громадських форм виховання. Згідно з Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки, планується суттєве скорочення кількості інтернатних закладів і розширення альтернативних форм догляду (усиновлення, прийомні родини, патронат).

За офіційними даними, у 2018–2021 роках кількість дітей в інтернатах скоротилася на понад 30%, проте повномасштабна війна у 2022 році загальмувала цей процес [16; 17]. Значна частина дітей була евакуйована або переміщена до інших регіонів, що створило нові виклики для системи соцзахисту.

Інша важлива реформа – впровадження інституту кейс-менеджменту відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» (2019). Передбачено, що надання послуг має бути індивідуалізованим, із урахуванням потреб дитини та родини. Проте на практиці лише частина громад впровадила відповідні механізми.

Децентралізація принесла як нові можливості, так і нові виклики. Хоча громади отримали повноваження у сфері соцзахисту, далеко не всі змогли ефективно реалізувати їх через брак ресурсів, кадрів і досвіду.

Варто відзначити позитивні зміни, які спостерігаються в результаті реформування:

- прозорість і швидкість: скорочення часу на отримання допомоги, автоматизація статусів, створення цифрового реєстру звернень;
- соціальна підтримка ВПО та сімей із дітьми: понад 1,2 млн ВПО отримали допомогу на проживання (38,5 млрд грн); 28,4 млн грн спрямовані на програму «Дитина не одна»; масштабування муніципального патронату, центри життєстійкості;
- євроінтеграційні стандарти: імплементація МКФ, цифровий оцінювання потреб в інвалідності

та соціальна реабілітація, зменшення «паперової тяганини» [18].

Проблемами впровадження реформ є те, що їх реалізація затримується – деінституалізація відтермінована до 2030 року, трансформація дитбудинків дітей – до 2026 року. Також важливою перешкодою є недостатня спроможність громад (багато територій не готові приймати повноваження опіки, відсутня інфраструктура і кадри), а також юридичні прогалини – невідповідність законодавства міжнародним стандартам, зокрема в процесі позасудового влаштування дитини чи ухваленні рішення органами локальної влади [19].

Таким чином, позитивним впливом реформ на адресність та доступність є розширення соціальних виплат, цифровий доступ, автоматизація статусів учасників бойових дій, ВПО, осіб з інвалідністю. Негативною стороною є те, що через бюрократію, кадрові та фінансові обмеження частина вразливих груп досі позбавлена доступу до необхідної допомоги.

Отже, варто запропонувати наступні *напрями вдосконалення системи соціального захисту дітей*:

1. Посилити інвестиції в кадри: підготовка соціальних працівників у громадах, міжвідомчі програми навчання для медиків, освітян, соцслужб тощо.

2. Підтримка сільських територій: створення мобільних бригад раннього втручання, розробка доступних інформаційних кампаній, забезпечення доступу до соцпорталу навіть у малонаселених громадах.

3. Активізувати децентралізацію: надати громадам реальні повноваження й ресурси, скоротивши залежність від централізованого управління.

4. Прискорити завершення деінституалізації: встановлення чіткого графіку, проведення моніторингу виконання, забезпечення фінансової мотивації.

5. Уніфікувати законодавство з міжнародними нормами: оновлення законів «Про охорону дитинства», «Про соціальний захист дітей-сиріт», впровадження європейських стандартів у процес прийняття рішень щодо влаштування дитини.

Висновки. Аналіз сучасного стану системи соціального захисту дітей в Україні показав, що, незважаючи на розвинену нормативно-правову базу та наявність стратегічних документів, існує низка викликів (нерівний доступ (особливо у сільській місцевості), низька інституційна спроможність, затримки з деінституалізацією і невідповідність міжнародним стандартам), які потребують вирішення для забезпечення належної ефективності, адресності та доступності допомоги. Реформи у сфері деінституалізації, децентралізації та впровадження кейс-менеджменту відкрили нові можливості для посилення захисту прав дітей, дали прогрес у автоматизації, соціалізації ВПО, цифровізації системи, проте їх реалізація гальмується через брак кадрового потенціалу, обмеженість фінансування, недостатню міжвідомчу координацію та виклики, пов'язані з війною.

З урахуванням проведеного аналізу, пропонується: посилити кадрову спроможність системи соціального захисту, передбачивши підвищення заробітної плати та розширення програм підготовки і підвищення кваліфікації фахівців; запровадити уніфіковані стандарти кейс-менеджменту з чіткими показниками ефективності та механізмами моніторингу; розширити мережу соціальних послуг у громадах, зокрема мобільних бригад, із фокусом на віддалених та сільських територіях; розробити механізми сталого фінансування послуг, орієнтованих на дітей, включно з державними та місцевими програмами, а також міжнародною технічною допомогою; забезпечити інклюзивність соціальної інфраструктури та адаптацію процедур надання послуг для дітей з інвалідністю, внутрішньо переміщених дітей та представників національних меншин; створити дієву систему раннього виявлення дітей у складних життєвих обставинах із залученням закладів освіти, медицини, правоохоронних органів та громадських організацій; підвищити рівень інформування батьків та опікунів про наявні програми підтримки та послуги через цифрові платформи та соціальні кампанії; посилити міжвідомчу координацію та обмін даними між органами соціального захисту, освіти, охорони здоров'я та юстиції.

Список літератури:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі. Київ: ЦУЛ, 2009. 208 с.
2. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ, 2008. 336 с.
3. Кияниця З., Петрович Ж. Соціальна робота із вразливими сім'ями і дітьми. В 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології. Київ: Обнова Компані, 2017.
4. Петрович Ж., Датченко Н. Забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах війни в Україні. *Humanitas*. 2023. Вип. 3. С. 70–78.
5. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. Київ: Знання, 2005. 615 с.
6. Краснова Н. П., Харченко Л. П., Пігіда В. М. Соціалізація особистості. Луганськ, 2010. 178 с.
7. Ігнатенко К. В. Соціальний захист дітей в діяльності державних організацій на сході України. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8. № 3. Р. 329–340.

8. Волинець Л. Британська модель соціальної допомоги дітям. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2000. №1 (13). С. 25–31.
9. Костіна В. Соціальна підтримка та соціальний захист дітей з особливими потребами в умовах війни в Україні. *Humanitas*. 2023. Вип. 3. С. 138–149.
10. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>.
11. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
12. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
13. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки: затв. розпорядженням КМУ від 09.08.2017 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80>.
14. Міністерство соціальної політики України. Офіційні статистичні звіти за 2019–2025 рр. URL: <https://www.msp.gov.ua>.
15. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Звіт про стан дотримання прав дітей в Україні за 2022–2024 рр. URL: <https://ombudsman.gov.ua>.
16. UNICEF Ukraine. Annual Report 2019–2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine>.
17. Державна служба статистики України. Демографічний щорічник України, 2019–2024. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
18. GIZ Ukraine. Social Services Reform Project Reports, 2019–2024. URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/32413.html>.
19. Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2020-%D0%BF>.

References:

1. Bezpalko O. V. (2009). *Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari* [Social pedagogy: diagrams, tables, comments]. Kyiv: TsUL, 208 p. [in Ukrainian]
2. Zvierieva I. D. (2008). *Sotsialna pedahohika: mala entsyklopediia* [Social pedagogy: a small encyclopedia]. Kyiv, 336 p. [in Ukrainian]
3. Kyianytsia Z., Petrochko Zh. (2017). *Sotsialna robota iz vrazlyvymy simiamy i ditmy. V 2-kh ch.; Ch. I. Suchasni oriientyry ta kluchovi tekhnolohii* [Social work with vulnerable families and children. In 2 parts; Part I. Modern guidelines and key technologies]. Kyiv: Obnova Kompani. [in Ukrainian]
4. Petrochko Zh., Datchenko N. (2023). *Zabezpechennia naikrashchykh interesiv dytyny v umovakh viiny v Ukraini* [Ensuring the best interests of the child in the context of war in Ukraine]. *Humanitas*, no. 3, pp. 70–78. [in Ukrainian]
5. Bolotina N. B. (2005). *Pravo sotsialnoho zakhystu: stanovlennia i rozvytok v Ukraini* [Social protection law: formation and development in Ukraine]. Kyiv: Znannia, 615 p. [in Ukrainian]
6. Krasnova N. P., Kharchenko L. P., Pihida V. M. (2010). *Sotsializatsiia osobystosti* [Socialization of the individual]. Luhansk, 178 p. [in Ukrainian]
7. Ihnatenko K. V. (2021). *Sotsialnyi zakhyst ditei v diialnosti derzhavnykh orhanizatsii na skhodi Ukrainy* [Social protection of children in the activities of state organizations in eastern Ukraine]. *Social Work and Education*, vol. 8, no 3. pp. 329–340. [in Ukrainian]
8. Volynets L. (2000). *Brytanska model sotsialnoi dopomohy ditiam* [The British model of social assistance for children]. *Sotsialna polityka i sotsialna robota*, vol. 1 (13). pp. 25–31. [in Ukrainian]
9. Kostina V. (2023). *Sotsialna pidtrymka ta sotsialnyi zakhyst ditei z osoblyvymy potrebamy v umovakh viiny v Ukraini* [Social support and social protection of children with special needs in war conditions in Ukraine]. *Humanitas*, vol. 3, pp. 138–149. [in Ukrainian]
10. *Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254к/96-ВР* [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254к/96-ВР]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>. [in Ukrainian]
11. *Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26.04.2001 № 2402-III* [On the Protection of Childhood: Law of Ukraine dated 26.04.2001 No. 2402-III]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. [in Ukrainian]
12. *Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII* [On Social Services: Law of Ukraine dated 17.01.2019 No. 2671-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>. [in Ukrainian]
13. *Natsionalna stratehiia reformuvannia systemy instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei na 2017–2026 roky: zatv. rozporiadzhenniam KМУ vid 09.08.2017 № 526-r* [National Strategy for Reforming the System of Institutional Care and Education of Children for 2017–2026: approved. by order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 09.08.2017 No. 526-p]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80>. [in Ukrainian]
14. *Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. Ofitsiini statystychni zvity za 2019–2025 rr.* [Ministry of Social Policy of Ukraine. Official statistical reports for 2019–2025]. Available at: <https://www.msp.gov.ua>. [in Ukrainian]
15. *Upovnovazhenyi Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny. Zvit pro stan dotrymannia prav ditei v Ukraini za 2022–2024 rr.* [Ombudsman of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights. Report on the state of observance of children's rights in Ukraine for 2022–2024]. Available at: <https://ombudsman.gov.ua>. [in Ukrainian]

16. UNICEF Ukraine. (2019–2024). Annual report. Available at: <https://www.unicef.org/ukraine>
17. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Demohrafichnyi shchorichnyk Ukrainy, 2019–2024 [State Statistics Service of Ukraine. Demographic Yearbook of Ukraine, 2019–2024]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian]
18. German Agency for International Cooperation (GIZ) Ukraine. (2019–2024). Social services reform project reports. Available at: <https://www.giz.de/en/worldwide/32413.html>. [in English]
19. Deiaki pytannia diialnosti tsentriv nadannia sotsialnykh posluh [Some issues of the activities of social service centers]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.03.2020 № 207. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2020-%D0%BF>. [in Ukrainian]